

วิเคราะห์โภชนวรรค : ฉะนั้นอย่างไรดี

Phochanawarak analysis: How to eat for good health

พระประภคฺชฎี ธมฺมวโร (แสงเทียมจันทร์) และ พระมหาณัฐพันธ์ สุทฺตสนธิภาณี (หาญพงษ์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

**Phra Prakrit Dhammawongso (Saengthiamchan)
and Phramahanatthabhan Sutassanavipani (Hanpong)**

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, Email: shop.prakit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความ เรื่องวิเคราะห์โภชนวรรค : ฉะนั้นอย่างไรดี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาที่มาและความสำคัญของพระวินัยตามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก และ (2) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าที่เกิดจากการพระฉันโภชนะต่างๆ ตามที่พระวินัยบัญญัติในโภชนวรรค โดยการศึกษาครั้งนี้ พบว่า คุณค่าแห่งการประพฤติธรรมตามพระวินัยบัญญัติในโภชนวรรคนั้น เพื่อให้หมู่สงฆ์เป็นไปด้วยความดีงาม เป็นการปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดขึ้นจากกระแสแห่งธรรมที่ตกกระทบในปัจจุบัน และกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคตด้วย และเพื่อความเป็นผู้มีอาหารน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ให้สามารถตั้งมั่นแห่งสัทธรรม และเอื้อเพื่อพระวินัย ตลอดจนเพื่อจรรโลงอายุของพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ยาวนานต่อไปได้

คำสำคัญ: โภชนวรรค; ฉัน; สุขภาพดี

Abstract

Article on nutritional analysis: How do I stay healthy. The objectives of the study are (1) to study the origin and importance of the Vinaya as it appears in the Vinaya Pitaka and (2) to analyze the values arising from the various diets. As prescribed by the Vinaya in the Bhochanavagga By this study, it was found that the value of practicing Dhamma according to the Vinaya provisions in the food section In order for the group of monks to be good and beautiful It is a blocking of all the āsavas that will arise from the flow of Dhamma that is affecting us in the present. and get rid of all the bad things that will arise in the future as well and for the sake of being a person with few illnesses, having mild disease, being energetic and strong, and for the well-being of monks who have good morals. To be able to stand firmly in the true Dhamma and generous with the discipline as well as to preserve the life of Buddhism so that it can continue to exist for a long time.

* วันที่รับบทความ : 29 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 21 เมษายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 22 เมษายน 2567

Received: March 29, 2024; Revised: April 21, 2024; Accepted: April 22, 2024

Keywords: Phochanawarak; Eat; Healthy

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์ ที่การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การบริโภค ตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลให้เป็นไปอย่างราบรื่น ทุกคนจะต้องรู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบ และร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานตามกฎ ระเบียบ กติกา จารีต ประเพณีของสังคมนั้น ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้สังคมเต็มไปด้วยความสุข เต็มไปด้วยบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตดี แม้กระทั่งพระสงฆ์เองแนวทางการใช้ชีวิตให้มีความสุขในการทำพฤติกรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างวินัยในตนเอง

วินัย ถือว่าเป็น ปทัสถาน หรือ มาตรฐานทางพฤติกรรมของคน (ชัชชญา พิระธณิศร์, 2562 : 8) ในการประกอบกิจกรรมแต่ละอย่าง ซึ่งอาจกำหนดไว้เป็นรูปธรรม เช่น วินัยทหาร วินัยข้าราชการพลเรือน รวมถึงวินัยพระสงฆ์ด้วย (ประวิณ ณ นคร, 2558 : 7) โดยเฉพาะวินัยของพระสงฆ์ คือ กรอบในการกระทำของพระสงฆ์ เป็นหลักแห่งความประพฤติของผู้เป็นบรรพชิต ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ พร้อมกับมีข้อกำหนดหรือมีสภาพบังคับไว้ด้วย ซึ่งวินัยในพุทธศาสนา ก็ได้แก่ “ศีล” หากผู้ใดฝ่าฝืนก็ย่อมได้รับโทษและผลร้ายตอบแทน (พระครูธรรมจักรเจติยาภิบาล, 2559 : 344) ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอาทิพรหมจริยการศึกษา หรือ อภิสมาจาริกาสึกขาภิบาล ถ้าเกิดการละเมิดล่วงเกินอาบัติด้วยกันทั้งสิ้น(อเทกัจฉา ได้แก่ อาบัติที่แก้ไขไม่ได้ คือ อาบัติปาราชิก มีโทษอย่างหนักภิกษุต้องเข้าแล้ว ขาดจากความเป็นภิกษุ, สเทกัจฉา อาบัติที่แก้ไขได้ ได้แก่ อาบัติสังฆาติเสส มีโทษอย่างกลาง, และอาบัติ ฤทธัจฉา ปาจิตตียะ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ พุทธานิยัตติ มีโทษอย่างเบา (พระครูธรรมจักรเจติยาภิบาล, 2559 : 343) แต่ก็เป็นเรื่องธรรมดาของสังคมใหญ่ที่มีบุคคลอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ย่อมมีทั้งคนที่เชื่อฟังและคนที่ไม่ยอมเชื่อฟัง เมื่อมีกฎหรือระเบียบของสังคมก็ย่อมมีบุคคลไม่ดีที่จะกระทำการฝ่าฝืน ไม่เว้นแม้กระทั่งในสังคมของพระสงฆ์ ที่มีการกระทำผิดพระธรรมวินัย หรือไปทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสม จนเป็นเหตุให้ต้องตกเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวโลกอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เรื่องของการฉันโภชนาอาหารของพระสงฆ์ ซึ่งเห็นเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้ง แต่ธรรมชาติของมนุษย์ก็เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และปฏิเสธบริโภคไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์โลก แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงตรัสไว้ว่า “สพเพ สตฺตา อาหารภูตฺติกา แปลว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ด้วยอาหาร” (ที.ปา. (บาลี) 11/227/226, ที.ปา. (ไทย) 11/303/251) ด้วยเหตุนี้ ผู้เป็นบรรพชิตอย่างพระสงฆ์ก็ต้องมีการกินอาหารเช่นกัน ซึ่งการกินในภาษาพระเรียกว่า (ฉัน) รวมแล้วก็หมายถึงการบริโภค ซึ่งเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ได้ในการประพฤติธรรม และเพื่อไม่ให้เกิดโทษแก่ตนเองและส่งผลกระทบต่อธรรมที่กำลังประพฤติ

ดังนั้น เพื่อให้พุทธบริษัททั้ง 4 ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างทอ้งแท้ เกี่ยวกับรูปแบบ วิธีการ และบริบทของอาหารที่พระสงฆ์บริโภคอยู่ในปัจจุบัน และเพื่อให้พระสงฆ์เองประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าที่แท้จริงของการฉันโภชนาหาร ที่มีต่อการประพฤติธรรม ของตัวพระสงฆ์ เพื่อให้คนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่อไป

องค์ประกอบของพระวินัยบัญญัติในโภชนวรรค

1. พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการฉันอาหารในเวลาวิกาล

พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการฉันอาหารในเวลาวิกาลนั้น มีปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตติยกัณฑ์ โภชนวรรค สิกขาบทที่ 7 ข้อที่ 247 เรื่องการฉันโภชนะในเวลาวิกาล โดยมีความเป็นมาอยู่ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ซึ่งในครั้งนั้นในกรุงราชคฤห์มีมหรสพบนยอดเขา จากนั้นพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ก็ได้ไปชมมหรสพ ชาวบ้านได้เห็นพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ที่เดินทางไปชมมหรสพ จึงนิมนต์ให้สงฆ์ พร้อมทั้งลูบไล้ร่างกายด้วยของหอม และก็ให้ฉันภัตตาหาร จากนั้นก็ถวายของเคี้ยวแก่พวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ให้นำของเคี้ยวที่อารามด้วย แล้วได้พูดชักชวนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้มาฉันของเคี้ยวด้วยกัน แล้วพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถามพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ว่าได้ของเคี้ยวมาจากไหน พวกภิกษุสัตถสวัคคีย์จึงแจ้งเรื่องราวทั้งหมดนั้นแก่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงได้ทราบว่พวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ฉันอาหารในเวลาวิกาล

เมื่อได้ทราบดังนั้นแล้วพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงพากันตำหนิ และประณามพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ว่า ฉันภัตตาหารในเวลาวิกาล แล้วพวกภิกษุทั้งหลายก็ได้ทราบ บรรดาภิกษุผู้มกน้อยก็พากันตำหนิ ประณามพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์เช่นกันว่าฉันภัตตาหารในเวลาวิกาล ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์โดยประการต่าง ๆ อย่างนั้นแล้ว จึงมีการนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ เมื่อนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทขึ้นตามลำดับ ซึ่งการบัญญัติสิกขาบทว่าด้วยการฉันโภชนะในเวลาวิกาล โดยมีพระบัญญัติ ว่า “ก็ ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉันในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตติย”

ทั้งนี้ ภิกษุที่ยกเว้น ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่ (1) ภิกษุฉันของที่เป็นเวลากาลิก สัตตาทกาลิก และยาวชีวิก เมื่อมีเหตุผลที่สมควร (2) ภิกษุวิกลจริต และ (3) ภิกษุนั้นบัญญัติ (วิ.มหา. (ไทย) 2/247/404-409)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าพระวินัยบัญญัติว่าด้วยการห้ามพระฉันโภชนะในเวลาวิกาลมีความเป็นมาจากการที่พวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ได้ไปชมมหรสพ แล้วชาวบ้านได้เห็นจึงได้ถวายของเคี้ยวให้นำมาฉันที่อารามด้วย พร้อมทั้งชักชวนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้มาฉันด้วย แล้วพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงพากันตำหนิ และนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์บัญญัติสิกขาบทห้ามการเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉันในเวลาวิกาลนี้ขึ้น หากฝ่าฝืนจะมีโทษ คือ ต้องอาบัติปาจิตติย เว้นแต่จะเป็นภิกษุฉันของที่เป็นเวลากาลิก สัตตาทกาลิก ยาวชีวิก และมีเหตุผลที่สมควร

2. เรื่องภิกษุหลายรูป การบอกห้ามภิกษุหลายรูป

สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พรหมคนหนึ่งนิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้ฉันภัตตาหาร ภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภิกษุหลายรูปแล้วพากันไปตระกูลญาติ ภิกษุบางพวกยังฉันอีก บางพวกก็ยังรับบิณฑบาตกลับไป ต่อมาพรหมได้กล่าวกับเพื่อนบ้านผู้คุ้นเคยว่า “นายทั้งหลาย เราเลี้ยงภิกษุทั้งหลายให้อิ่มหนำแล้ว เชิญมาเถิด เราจะเลี้ยงพวกท่านให้อิ่มหนำบ้าง” เพื่อนบ้านผู้คุ้นเคยเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “นาย ท่านจะเลี้ยงพวกเราให้อิ่มหนำได้อย่างไร แม้พวกภิกษุที่ท่านนิมนต์แล้วก็ต้องไปที่เรือนพวกเรา บางพวกยังฉันอีก บางพวกก็ยังรับบิณฑบาตกลับไป” ครั้งนั้น พรหมนั้นได้ดำนิ ประณามภิกษุเหล่านั้นว่า “โณพระคุณเจ้าทั้งหลายฉันที่เรือนเราแล้วจึงไปฉันที่อื่นอีกเล่า เราไม่สามารถจะถวายให้พอแก่ความต้องการหรือ” ภิกษุทั้งหลายได้ยินพรหมดำนิดังนั้นแล้ว บรรดาภิกษุผู้มักน้อยจึงพากันดำนิว่า “โณภิกษุทั้งหลายฉันแล้ว บอกห้ามภิกษุหลายรูปแล้วไปฉันต่อที่อื่นอีกเล่า” เมื่อมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์หนักขึ้น จึงได้มีการนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จากนั้น จึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามข้อเท็จจริงจากภิกษุทั้งหลาย แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ “พระบัญญัติ ก็ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามภิกษุหลายรูปแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์ สิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้” (วิ.มหา. (ไทย) 2/236/393-398)

3. เรื่องพระเวฬุสีละ การสะสมโภชนะ

ในสมัยที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระเวฬุสีละ พระอุปัชฌาย์ของท่านพระอานนทอยู่ป่า ท่านเที่ยวบิณฑบาตได้มากมาย เอาข้าวสุกเปล่าไปตากแห้งเก็บไว้ที่อาราม คราวที่ต้องการภัตตาหารก็นำมาแช่น้ำแล้วฉัน นาน ๆ จึงจะเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ภิกษุทั้งหลายได้ถามท่านว่า “ท่าน ทำมานาน ๆ ท่านจึงเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน” แล้วท่านพระเวฬุสีละจึงแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบว่าท่านฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ เหล่าภิกษุผู้มักน้อยทั้งหลายจึงพากันดำนิท่านพระเวฬุสีละโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทว่า “ก็ ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันที่เก็บสะสมไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. (ไทย) 2/242/399-403)

4. เรื่องพระฉัพพัคคีย์ การออกปากขอโภชนะอันประณีต

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉัน พวกชาวบ้านพากันดำนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โณพระสมณะ เชื้อสายศากยบุตรจึงออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉันเล่า ภัตตาหารที่ดีใครจะไม่พอใจ ภัตตาหารอร่อยใครจะไม่ชอบเล่า” เมื่อนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จากนั้นจึงได้ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทดังนี้ว่า “ก็ ภิกษุใดออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนี้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน

น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมสั้มาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. (ไทย) 2/257/410-411)

5. เรื่องภิกษุเป็นไข้

ในครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเป็นไข้ พวกภิกษุผู้มีหน้าที่สอบถามอาการไข้ ได้ไปสอบถามอาการกับภิกษุที่เป็นไข้ว่าเป็นอย่างไรบ้าง พวกภิกษุเป็นไข้ตอบว่า “เมื่อก่อนพวกกระผมออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉัน ดังนั้นจึงมีความสุข แต่เดี๋ยวนี้พวกกระผมมีความยาเกรงอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามไว้” จึงไม่ออกปากขอ ดังนั้นจึงไม่มีความสุข” เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบ จากนั้นพระองค์จึงอนุญาตให้ภิกษุเป็นไข่ออกปากขอโภชนะอันประณีตได้ เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ จึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเป็นไข่ออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉันได้” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ และมีพระอนุบัญญัติเอาไว้อีกว่า “อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนี้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมสั้มาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. (ไทย) 2/257/412)

6. เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง การรับประทานนอกจากน้ำและไม้ชำระฟัน

ในสมัยพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้นได้มีภิกษุรูปหนึ่งผู้ถือว่าทุกอย่างเป็นของบังสุกุล พักอยู่ในป่าช้า ท่านไม่ปรารถนาบริโภคอาหารที่พวกชาวบ้านถวาย เทียวถือเอาเครื่องเช่นตามป่าช้าโคนไม้หรือธัญพืชมาฉัน เมื่อพวกชาวบ้านพากันไปพบเห็นเข้า จึงดำนิว่า “เณรภิกษุนี้จึงถือเอาเครื่องเช่นของพวกเราไปฉันเองเล่า ภิกษุนี้ฉันแล้วเห็นทีจะฉันเนื้อมนุษย์กระมัง” เมื่อพวกภิกษุได้ยินพวกชาวบ้านดำนิ ประณามแล้ว จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงได้ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทดังนี้ว่า “ก็ ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้แล้วลักคอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. (ไทย) 2/257/410-413)

การวิเคราะห์คุณค่าที่ได้จากพระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะ

พระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะมีความความโยงกันกับเรื่องราวในสมัยพุทธกาลหลายๆ เหตุการณ์ ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญทั้งสิ้น เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว พบว่า มีแต่คุณค่าที่ส่งผลดีต่อตัวผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมทั้งสิ้น ซึ่งจากที่ได้ศึกษาในข้างต้น แล้วนำวิเคราะห์หาคคุณค่าในการประพฤติธรรมของพระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะแล้ว พบว่ามีคุณค่าหลายประการ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน และกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ตลอดจนความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า เป็นต้น เพราะหากพระฉันโภชนะในเวลาวิกาลได้โดยไม่มีข้อยกเว้น ย่อมส่งผลต่อการประพฤติธรรมเป็นอย่างมาก เพราะพระสงฆ์ก็ต้องออกชวนหาอาหารเพื่อมาฉันอยู่ตลอดทั้งวัน เป็นเหตุให้ไม่มีเวลาที่จะมาสนใจในการ

ประพடுத்தธรรม และยังเป็นอันตรายต่อประพடுத்தธรรมอีกด้วย เพราะการฉันอาหารที่มากเกินไปจนออกจากร่างกายทำให้ระบบย่อยอาหารต้องทำงานหนักผิดปกติแล้ว ยังมีผลกระทบที่ตามมาอีกก็คือ จะทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ตามมา อันจะเป็นอุปสรรคต่อการประพடுத்தธรรมได้อีกด้วย ซึ่งมีสอดคล้องกับเรื่องราวในคัมภีร์ กิฎกาคิริสูตร ว่าด้วยเหตุการณ์ในกิฎกาคิรินิคม เรื่องคุณของการฉันอาหารน้อย ที่สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์ ได้กล่าวไว้ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้: สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในกาสิชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรี (รตติโภชนา ฤชามิ) เสียทีเดียว และเมื่อเราฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสีย ย่อมรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย (อปปาพาธตยจ) มีโรคเบาบาง (อปปาตงกตยจ) (อปปาตงก แปลว่า มีความล้า บากน้อย) กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ แม้ท่านทั้งหลายก็จงมาฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสียเถิด ก็เมื่อเธอทั้งหลายฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสีย จักรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า.” (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2558 : 16)

ประเด็นที่สอง เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส และยังความเลื่อมใสให้ยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว โดยการห้ามภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภิกษุฉันแล้วพากันไปฉันที่อื่นต่อที่อื่น หรือรับบิณฑบาตกลับวัด รวมถึงห่ออาหารกลับไปฉันที่วัดนั้น เพื่อให้พระสงฆ์มีความงดงามในจริยาวัตรการฉัน เป็นมารยาททางสังคม เพราะพระนั้นฉันเพื่ออยู่ไม่ใช่อยู่เพื่อฉัน ฉะนั้นคุณค่าในการประพடுத்தธรรมของพระวินัยนี้ ก็เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว ซึ่งจะพบคุณค่าในการประพடுத்தธรรมของพระวินัยนี้ได้จากข้อมูลเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียว ที่มาใน พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก์ เล่มที่ 12 หน้า 225 ว่าด้วยประโยชน์ของการฉันอาหารมื้อเดียว ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญอยู่ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารที่อาสนะ (ที่หนึ่ง) แห่งเดียวเมื่อเราฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวอยู่แล รู้สึกว่ามีอาพาธน้อย (อปปาพาธตยจ) มีความล้าบากกายน้อย มีความเบาบาง มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถึงพวกเธอก็จงฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวเถิด แม้พวกเธอฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวกัน ก็จักรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความล้าบากกายน้อยมีความเบาบาง มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก แม้พวกเธอก็จักถึงความเจริญ งามงามไพญฺลยในพระธรรมวินัยนี้” ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียว ก็จะทำให้รู้สึกว่ามีอาพาธน้อย และล้าบากกายน้อย เป็นต้น (ม.ม. (ไทย) 12/225/236, ม.ม. (บาลี) 12/265/251)

ประเด็นที่สาม เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม เนื่องจากการเก็บอาหารไว้ฉันนานเกินไป อาจจะทำให้ส่งผลเสียต่อสุขภาพได้ และประเด็นอาหารที่พระเวฬุภคินีสระนำมาเก็บไว้ฉันนี้ก็คือ ข้าว ที่นำมาตากแห้งแล้วเก็บไว้ฉัน ทำให้มีเชื้อโรคเข้าไปสะสมอยู่ในอาหารได้ หากนำมาฉันเข้าไป อาจจะทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ตามมา ที่จะเป็นอุปสรรคต่อการประพடுத்தธรรมได้อีก

เช่นกัน คุณค่าในการประพตธรรมที่ได้จากพระวินัยข้อนี้ นั้น มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของสมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์ ที่พบว่า การมีโรคเบาบาง คือ มีโรคภัยไข้เจ็บน้อย ย่อมกระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่ สำราญ (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2558 : 17)

ประเด็นที่สี่ เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม และเอื้อเพื่อพระวินัย เพราะพระสงฆ์ คือ ผู้เสียสละ เป็น ผู้ที่เปี่ยมด้วยความเมตตา เป็นมักน้อยใฝ่บุญ ยิ่งละกิเลสได้มากยิ่งเป็นผู้บริสุทธิ์มาก ดังนั้น การออกปากขอ โดยเฉพาะลาสิกการะ หรือขอโภชนะอันประณีตต่าง ๆ ได้ โดยไม่จำเป็น เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือไม่สบาย เป็น ต้น อาจทำให้หลงในลาสิกการะ อันตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาและกามราคะ ไม่เห็นถึงคุณค่าในการ ประพตธรรม คือ การบรรลุมรรคผล นิพพาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา ของพระมหาเพ็ญภาค ฐิตมโน (พราหมณ์ชื่น) ที่พบว่า ความอยากได้ การมุ่งแสวงหาความร่ำรวย การอยากได้กามคุณ การเพ่งจ้องมุ่งหมายอยาก ได้ของผู้อื่น มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น ตัณหา นันทิราคะ อภิชฌา เป็นต้น แต่ชื่อเรียกว่า โลภะ มีโทษ คือ ทำให้ เสียผลประโยชน์ เข้าทำนองสำนวนไทยว่า โลภมากลาภหาย โลภะทำให้จิตกำเริบ และมองไม่เห็นธรรม โลภะ เป็นปัจจัยแห่งการทำร้ายกันของมนุษย์ และเป็นเหตุแห่งการทำความรุนแรง ฉะนั้น การบริโภคด้วยความโลภ จึงก่อให้เกิดปัญหาการล่วงละเมิดศีลธรรม(พระมหาเพ็ญภาค ฐิตมโน (พราหมณ์ชื่น), 2560 : 96-107) ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นคุณค่าในการประพตธรรมที่ได้จากสิกขาบทข้อนี้ คือ เพื่อป้องกันความโลภอันเป็น รากเหง้าของอกุศลทั้งหลายให้ครอบงำใจของพระสงฆ์ ด้วยการไม่ยุ่งอยู่กับการขอโภชนะอันประณีตต่าง ๆ มา เพื่อบริโภคใช้สอย

ประเด็นที่ห้า เพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ เพราะการที่พระสงฆ์จะเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวให้เป็นที่น่าเชื่อถือและเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งการที่จะทำให้ผู้คนยอมรับ พระสงฆ์ จะต้องมีการวัตรที่งดงาม ที่สำคัญและมีความน่าสนใจไปกว่านี้ว่า บางทีการบัญญัติพระวินัยสิกขาบทข้อนี้จึงมี ด้วย 2 ประเด็น อย่างแรก คือ เพื่อรักษาภาพพจน์ของพระภิกษุสงฆ์ให้มีวัตรที่งดงามเป็นที่น่าสนใจเลื่อมใส ศรัทธา และเพื่อรักษาสุขภาพของภิกษุ เนื่องจากเครื่องเช่นที่อยู่ตามป่าช้าบ้าง ตามโคนไม้บ้าง ตามธรณีประตู บ้างมาฉนั้น ถ้าไม่ถูกสุขอนามัย หากนำมาฉนั้นอาจเป็นโทษต่อร่างกาย ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าที่ต้องบัญญัติพระวินัย สิกขาบทนี้ขึ้นก็เพื่อ ความเป็นไปโดยสะดวกแห่งอรรถาด้วย ความเป็นผู้หาโทษมิได้ด้วย และความเป็นอยู่ อย่างผาสุกด้วย รวมทั้งเป็นการป้องกันเหล่าเดียรฉัตรตลอดจนผู้ที่ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาเข้ามาทำลาย ศาสนาด้วย

อย่างไรก็ตาม “อาบัติ” ซึ่งพระวินัย หรือ ศีล มีความสำคัญมาก จนทำให้พระสารีบุตรวิตกว่าหาก พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติพระวินัย เพื่อเป็นข้อบังคับของพระภิกษุสงฆ์แล้ว พระพุทธศาสนาจะตั้งอยู่ไม่ได้เพราะ ไม่มีหลักเกณฑ์อะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือเป็นเกณฑ์ตัดสิน เมื่อมีคดี (อธิกรณ์) เกิดขึ้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2535 : 225) หากแบ่งตามลักษณะการบัญญัติแล้ว สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) อาทิพรหมจริย กาสิกขา คือ สิกขาบทที่บัญญัติไว้เดิม หรืออาจอธิบายได้ว่า พุทธบัญญัติที่ตั้งไว้ เรียกว่า พุทธอาณัติ จัดเป็น

กฎหมายเป็นส่วนสำคัญที่พระสงฆ์ต้องสวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาฏิโมกข์ (2) อภิสมาจาริกาสิกขา คือ สิกขาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลัง บัญญัติขึ้นโดยอาศัยพระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะเป็นพระธรรมราชา ผู้ปกครองพระภิกษุสงฆ์เป็นพระสังฆบิดร ผู้ดูแลพระสงฆ์และทรงเป็นสังฆปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์และทรงเป็นสังฆปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์

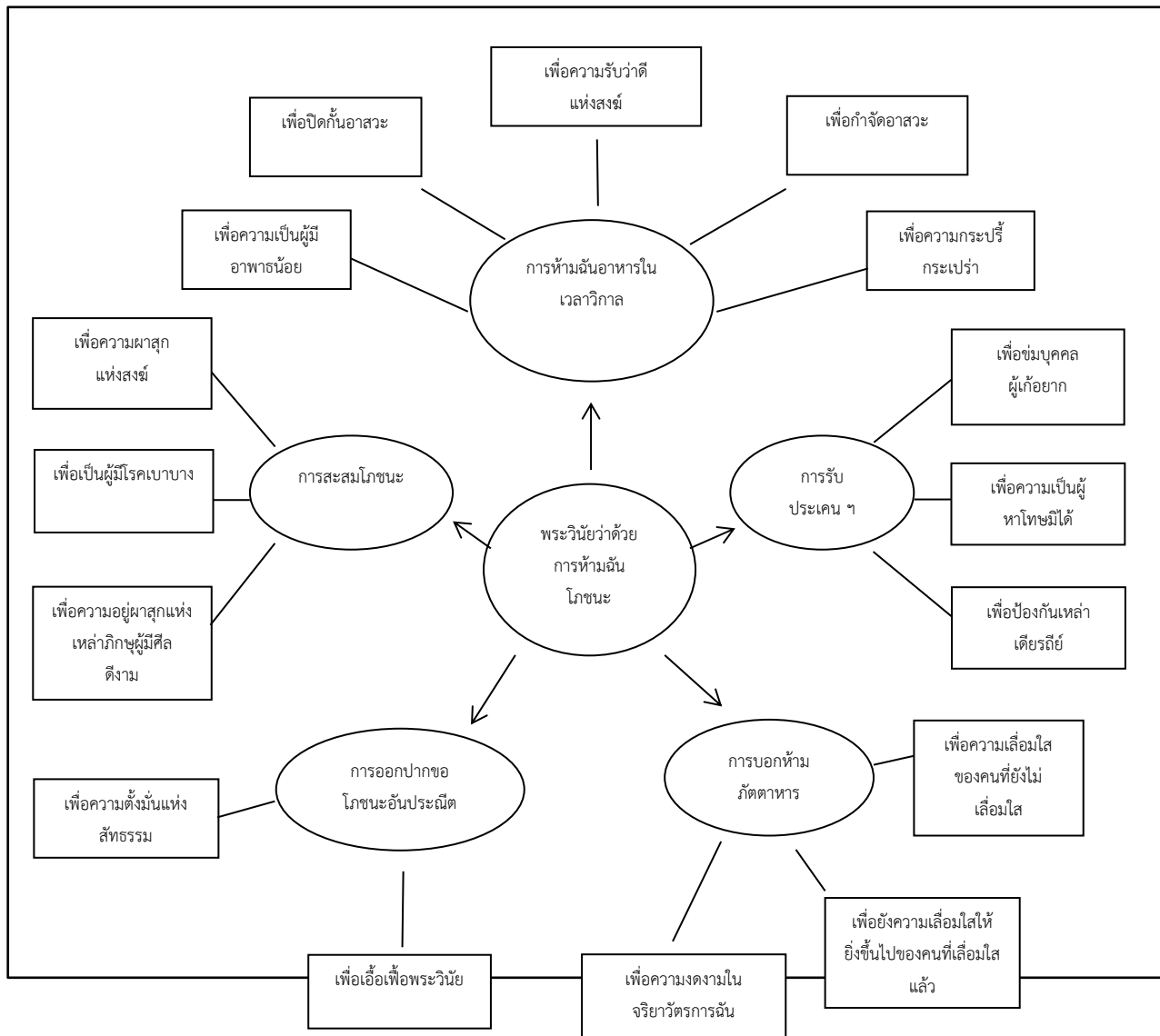
สรุป

สรุปจากเรื่องราวที่ได้กล่าวมาในข้างต้นทำให้เห็นว่า การบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า ในเรื่องที่ว่าด้วยการฉันโภชนาณนี้กล่าวมาในข้างต้น ล้วนแล้วแต่มีได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า แต่จะทรงบัญญัติก็ต่อเมื่อเกิดกรณีขึ้น คือ มีภิกษุกระทำการไม่เหมาะสมแล้วก็จะทรงบัญญัติสิกขาบท ไม่ว่าจะเป็น (1) เรื่องการบอกห้ามภิกษุรับประทานอาหารของภิกษุหลายรูป ที่ภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภิกษุรับประทานอาหารแล้วพากันไปตระกูลญาติ ภิกษุบางพวกยังฉันอีก บางพวกก็ยังรับบิณฑบาตกลับไป (2) เรื่องการสะสมโภชนาณของพระเวฬุวันเถลิงศก ที่พระเวฬุวันเถลิงศก บิณฑบาตได้เข้ามาแล้วฉันไม่หมดจึงเอาข้าวสุกเปล่าไปตากแห้งเก็บไว้ที่อาราม คราวที่ต้องการภิกษุรับประทานอาหารก็นำมาแช่น้ำแล้วฉัน นาน ๆ จึงจะเข้าไปบิณฑบาต (3) เรื่องการออกปากขอโภชนาณอันประณีตของพระฉัพพัคคีย์ ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกปากขอโภชนาณอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉัน (4) เรื่องภิกษุเป็นไข้ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ออกปากขอโภชนาณอันประณีต เช่น เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้มได้ และ (5) เรื่องการรับประเคนอาหารนอกจากน้ำและไม้ชำระฟันของภิกษุรูปหนึ่ง ที่เป็นผู้ถือว่าทุกอย่างเป็นของบังสุกุล พักอยู่ในป่าช้า ท่านไม่ปรารถนาบริโภคอาหารที่พวกชาวบ้านถวาย เที้ยถือเอาเครื่องเช่นตามป่าช้าโคนไม้หรือธัญญาหารมาฉัน เมื่อพวกชาวบ้านพากันไปพบเห็นเข้าจึงตำหนิ เป็นต้น เรื่องราวที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ไม่ได้เป็นการขัดเกลาภิเลสกาณระของพระภิกษุ หากคุณค่าที่จะทำให้คนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธาไม่ได้เลย แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระวินัยบัญญัตินี้ ก็ได้ดังใจกันไป ยังมีความยืดหยุ่น เอาต่อความสะดวกในการประพฤติธรรมอยู่มาก ที่แสดงให้เห็นเป็นข้อยกเว้น ในอนาปัตติวาร เป็นต้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษา ทำให้ได้ทราบว่า พระวินัยบัญญัติว่าด้วยการห้ามพระฉันโภชนาณ คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดูสวยงามเจริญตาเจริญใจ น่าเลื่อมใส ศรัทธา โดยคุณค่าแห่งการประพฤติธรรมตามพระวินัยบัญญัติในข้างต้นนั้น เป็นไปเพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน และกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ตลอดจนความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส และยังความเลื่อมใสให้ยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้วเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่า

ภิกษุผู้มีศีลดีงาม, เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม และเอื้อเพื่อพระวินัย ตลอดจนเพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ทั้งนี้ก็เพื่อจรรโลงรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่สืบต่อไปได้อย่างยาวนาน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- แก้วธารา. (2557). *ศิลป์ 5 ชุบชีวิตลิขิตกรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปราชญ์.
- ซัชชญา พิระธรณิศร์. (2562). *ความมีวินัยในตนเอง : จุดเชื่อมโยงคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์*. ศึกษาศาสตรสาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประวีณ ณ นคร. (2558). *วินัย: หลักและวิธีการรักษาวินัย*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มโรงพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการ สำนักงาน ก.พ..
- พระครูธรรมจักรเจติยาภิบาล. (2559). พระวินัย : กฎหมายพระสงฆ์. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*. 6 (1), 339-345.
- พระมหาเพ็ญภาค จิตมโน (พรหมณฺ์ขึ้น). (2560). การแก้ปัญหาที่เกิดจากความโลภในการบริโภคตามหลักพระพุทธศาสนา”. *มหาจุฬาริชาการ*. 3 (1), 96-107.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรกฎเตปิฎก 2525*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2532). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยอดกมล อุดหนุน. (2561). ความเชื่อและปฏิบัติการบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*. 6 (1), 73.
- สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์. (2558). *พุทธภาษิต ทางปฏิบัติเพื่อมีความมีโรคน้อย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ พิมพ์ครั้งที่ 32). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำลี รักสุทธี. (2535). *ศีลสุดยอดวินัยของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2535). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.